

В честь столітних роковин уродин Тараса Шевченка.

Ч. 2. За Лютий (February) 1914 No. 2.

З М І С Т :

Що то є книжка?

Початки козаччини (з 5 образк.)

Козачий кістяк.

Кіндрат Бубненко-Швидкий.

Дні нашої слави і недолі.

PRICE

30c. (в.)

Book Store
St.
Alberta

НАКЛАДОМ ТОВА. „ПРОСЬВИТА“ В АМЕРИЦІ.

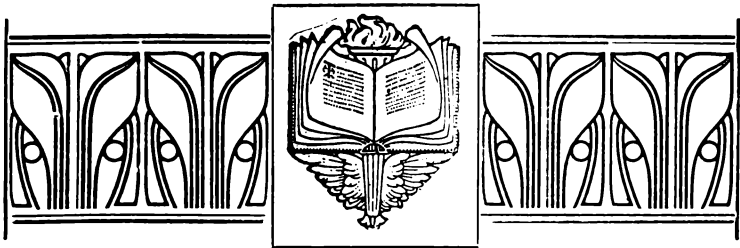
З друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
CHAMPAIGN

Digitized by **Google**

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Що то є книжка?

Що то є книжка та до чого вона служить? — Найкрасше ми можемо показати се в порівнаню. Єсли чоловік стоїть в глибокій ямі, то він бачить над собою тільки сьвіта, кілько через вузький отвір його око загляне. Коли чоловік стане на рівнім полі, то виднокруг його оточеня хоч вузький, а все-ж таки ширший від того, котрий стоїть в ямі. А коли-ж він вийде на високу гору, тоді перед його очима представляєть ся широкий круг сьвіта. І чим висша гора і лучші його очі, тим дальше він бачить і тим ширший сьвіт розпростирає ся перед його очима. Так само і з чоловіком дієсь. Чоловік, котрий або зовсім, або дуже мало читав книжок і часописий подібний є наукою і розумом до того чоловіка, що жие в ямі.

Чоловік такий жие як дикий, бо є відірваний від цілого сьвіта і тільки має розуму і знаня, скільки він сам годен з себе самого видобути. Чоловік, котрий стоїть на широкім полі — його виднокруг є подібний до того чоловіка, що де-що читав. Він

вже не обмежений є на свій власний розум, він може послуговувати ся не тільки тим, що він сам видумає, але і тим, що округ него другі люди роблять, бо він може користати з того, що він бачить навкруги себе. Він може користати з досвіду других людей. Все що чоловік видумав доброго для себе, все, що вигадали люди корисного, все, що люди досвідчили важнішого на собі, чи зле, чи добре — все те записано є в книжках.

Чоловік, котрий читає вартісні книжки може користуватись досвідом цілого світа, може користуватись досвідом всіх людей тих, що живуть і тих, що померли. Оже-ж, о скільки легше тому чоловікови жити, котрий читає, від того чоловіка, котрий не користує з науки, яку книжки і часописи містять в собі.

Характеристичні ціхи чоловіка, котрий не читає книжок і часописей є: брак розсудку, брак рішимости, безрадність, боязливість, непорадність, нетолерантність, забобонність, — одним словом, такий посідає всі прикмети, які посідає чоловік попросту дикий. Чоловік, котрий не читає книжок і часописей вірить з одної сторони кождому, хто до него промовить облесним словом, а з другої сторони він сам є надзвичайно недовірчивий, бо він не може відрізнити злого від доброго, він не має досвіду такого, який має чоловік, котрий читав книжки і часописи. Чоловік, котрий читає книжки — він живе не тільки своїм розумом, він живе не тільки своїм досвідом, а розумом і досвідом всієї людскости. Він не потребує досвідчати сам кождо річ на собі самім, бо він научить ся розуму і досвіду з книжок, в котрих люди списали свої спо-

стереження. Він може порівнати своє положення кожної хвили з положенням тих людей, котрі вже досвідчили на собі добру або злу річ і легко прийде йому рішити ся в одну або другу сторону.

Чоловік, котрий не читає книжок і часописий, як кажемо, є подібний до того чоловіка, що живе в ямі. Він не бачить більше світла, як тільки те, що загляне своїми власними очима. Для того він страшно тупий до поступу, до просвіти, до нового життя. Його все разить, що є нове, що є незвичайне, що є відмінне від того, до чого він привик, або що в него вмовили його найблизші сусіди. Він подібний є до чоловіка, котрий довгі часи перебував в темнім місці. Наколи такий чоловік вийде на сонце, хоч як воно спасенне для життя людського, воно його так разить, що він замикає очи, щоби світла не бачити. Се кожний чоловік на собі досвідчив не раз і не два.

Книжки і часописи се є світло, котре видючому справляє радість і велику користь. Для темного чоловіка вони є прикрі, невиносимі, як світло є ворогом темноти.

Книжка, се як широке поле, як висока гора, що розкриває перед чоловіком далекий шмат землі; так і книжка роз'яснює перед душею чоловіка широкий круг знання, відомостей і розуму. Чим лучша книжка, чим більше чоловік читає наукових книжок, тим немов висше і висше він вносить ся своїм розумом, своїми відомостями, своїм людським еством. Подібний він є до того чоловіка, котрий підходить що раз то висше на гору. Кожний крок, який він зробить в гору, представляє перед його очима щось нового, щось цікавого,

щось хосенного. Так добра книжка, яку чоловік прочитає, вносить його душу, його серце, його розум що раз то вище понад позем звіринного життя.

Книжка історична поведе вас тисячі а тисячі літ в давнину і розкриє перед вами жите-бутє, науку тих людей, з котрих від віків вже й знаку не позістало.

Книжка про геологію заведе вас в глибину землі, до самого нутра і покаже вам, як наша земля будувала ся міліони а міліони літ тому назад.

Книжка з області астрономії отворить перед вами незміримі чудеса Божі. І чоловік мислею може заглянути в глибоку давнину, або в незмірені простори сьвіта. Богато річий він може предвпдіти, наколи його розум є просьвіченний, багато зла може він уникнути, коли набересь досьвіду з книжок від других людей.

Читанє наукових книжок не тільки є хосенне для чоловіка тому, що чоловік набирає розуму і широкого погляду на сьвіт, не тільки викорінює забобони, але воно вносить чоловіка високо понад рівень буденного життя. Чоловік в одній хвилі може переноситись без труду і клопоту і видатків з автором (письменником) в ріжні краї, може приглядатись, не виходивши з хати, як виглядає край і жите людей, котрі тисячі а тисячі миль далеко від него живуть. Може плакати й радоватись разом з людьми, про котрих жите він в книжці читає. Може заглянути глибоко в душу тих людей, про котрих в книжці пишеть ся. Одним словом, добра книжка — се найкрасна забава, найкрасший товариш людського життя, се найкрасше средство до ушляхотнення чоловіка,

Цивілізація і поступ сьвіта розпочалися доперва тогди, коли вигадано письмо, і еслиб не було письма, а ще більше колиб не було друку, сьвіт на віки позістав би диким, нецивілізованим, бо все, що чоловік видумав, все, що чоловік нового придбав — се він списав в книжках і передав потомности.

В той спосіб грядущі покоління могли користати досьвідом, наукою і винаходами своїх дідів і далеких прадідів. В той спосіб вони не потребували вже наново починати працю від початку, а тільки удосконалювали те, що їх предки видумали. В сей спосіб, по винайденю письма, сьвіт розпочав свій поступ і цивілізацію.

Перше люди мусіли ограничати ся тільки на свою власну память. А память людська є дуже коротка і все, що люди винаходили, воно вмирало разом з людьми і сьвіт не міг би ніколи поступити на перед. До днеська мільйони людей по різних частях сьвіта жиють ще в дикім стані, — в стані, в яким десятки тисяч літ жили їх і наші предки і помимо того, що вони мають свою бесіду, що вони мають людський розум, — вони жиють подібно як звірі. Причиною того дикого житя є нич иншого, як брак знаня читати і писати, брак книжок і просьвіти.

Отжеж, як бачите, книжка се найбільше средство цивілізаційне. Тож кождий, чи малий, чи великий, чи мужчина, чи женщина, не повинен байдужно дивити ся на книжку, а повинен черпати се цілюще добро повною жменею з керниці цивілізації, як се роблять всі другі, культурні народи.

Ми знаємо, що чоловікови, котрий не привик до читаня до стислого, систематичного (сталого) думаня, перша книжка справляє трудність і умученє; але если той самий чоловік прочитає, або тоту саму книжку, чи яку иншу, раз, другий і третий — то він з часом так привикне до читаня, що без книжки жити для него булоб мукою. Тож не бійте ся першого труду, який вам справить поважна книжка, а читайте її звільна: що незрозумієте, прочитайте раз, другий і третій, поки ви не набудете вправи в читаню, в думаню і розуміню тих річній, про які ви читаєте. Придивіть ся малій дитині, як вона учить ся ходити, як вона не сотки а тисячі разів впаде і встане, а не зражаєсь своєю невдачею; пробує так довго, поки не поборє всіх трудностей і не стане ходити твердим і певним кроком. Так і ви не зражуйтеь першими трудностями, а витревало беріть ся до праці, поки не поборете темноту і не станете просьвіченими людьми.

А з просьвітою прийде і ваш добробут.

„Просьвітна Комісія”.

ПОЧАТКИ КОЗАЧЧИНИ.

Виклад.

Написав Іван Крип'якевич.

(Назва козаків. Початки козацчини. Природа України. Напади Татар. Козаки в степах. Січ-Запороже. Козацькі убрания, зброя, їда. Козацька старшина. Рада запорожська. Боротьба з Татарами. Боротьба з Польщею.)

Про козаків, Січ і Запороже чуємо і говоримо часто, але не для всіх вповні ясно, що ці слова означають. Ті слова появили ся у нас перший раз около 1500 року, значить 400 років тому. Знайшли ся

Digitized by

Go^ogle

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

тоді в полудневій Україні, над рікою Дніпром завзяті воєвничі люди, що любили свободу, ненавиділи нічийого ярма, ходили в далекі сторони на лови і воювали з Татарами й Турками. Їх звали козаками. Се слово „козаки” виводили несвідомі люди від **кози**”, ніби козаки легкі як коза і ловлять кози, або від **коси**, — що мають язик такий острій як коса; або знов говорили, що їм дав початок якийсь славний ватажок, **Козак**. Але в дійсности слово „козак” переняли наші люди від Татар, — козак означає **чоловіка вільного, свобідного**, що переходить з місця на місце, не знає чужого панювання.

Звідки взяли ся козаки?

Наддніпряньська Україна виглядала тоді інакше як нині. Не було тоді ще тих безмежних ланів збіжа, які вкривають всюди нашу землю, не було міст ні сіл ані ніяких руських осель. Всюди, де оком глянути, були тільки величезні степи, — луги, вкриті буйною травою, повні дикого звіря. Трава була така буйна, що казали, як лишити плуг в полі на пару днів, заросте так, що його годі знайти. Родючість землі була незвичайна. Навіть необроблені ґрунта давали рослини корисні для чоловіка корінем або стеблом. Росли дерева з благородними овочами, навіть виноград, що давав зовсім добре вино. В старих дубах і буках по дуплах жили пчолы великими роями; не тяжко було заложити гарну пасіку. Звіря в лісах і степах була така сила, що диких буйволів і оленів били тільки для шкіри, — мясо вибирали тільки товстійше, а решту кидали; так його було багато. Диких кіз така сила приходила зимою, що селяни били їх тисячами.

Птахів було так багато, що весною хлопці набирали цілі човни яєць диких гусей, качок, журавлів, — так само багато молодих пташок; ловили навіть малих орлів. Ріки були повні риби, що аж кишіла

Козак.

в воді; коли було кинути спис в ріку, він сторчав немов забитий в землю — така там густа риба. Рибаки як взяли ся ловити, нераз за день ловили по тисяч возів на продаж; в деяких місцях риба аж гинула від тісноти по озерах і заливах, як вода стала менша.

В сі дивні, родючі краї над Дніпром, заходив мало хто, бо жите було небезпечне; степами волочили ся Татари, півдикі люди, що давно прийшли з Азії, і тут пробували зі стадами коний і овець. Татари не довго жили в одному місці; любили мандрувати все дальше і дальше; не було у них висшої просьвіти, не знали хліборобства і ремесла, до тяжшої праці були неохочі; воліли жити легкими промислами і розбоєм. Нераз нападали вони на спокійні села, забирали людям худобу і добуток, брали в неволю здорових мужчин, жінки і діти, слабих убивали, а село підпалювали. Полонених невільників Татари продавали Туркам і наші люди цілими сотками і тисячами мучили ся в неволі на турецьких кораблях, а рідко кому удавало ся втічи до рідного краю. Татари були пострахом для всіх і тому мало хто запускав ся в буйні степи.

Але знайшлись люди, що не цїнили жите і не бояли ся небезпек і яким до вподоби прийшло жите в широких просторах серед дикої природи. Почали йти в степи відважні молодці, свободолюбні парубки — козаки. Жите було тут не легке, але хто взяв ся до праці, той в короткім часі міг доробити ся великого богатства.

Хто вибирав ся в степ на лови, мусів бути готовий на голод, спрагу, трудн, — навіть смерть; хто ішов в поле, мусів брати з собою шаблю і стрільбу, бо в кожій хвилі міг прийти дикий Татарин; в кожідім місці чекало лихо на чоловіка. Але хто перетерпів початки, той збогачував ся безмірно: ґрунтів міг мати кілька забажав, дерева цілі ліси, сіножатий без числа, коний, волів, овець великими ста-

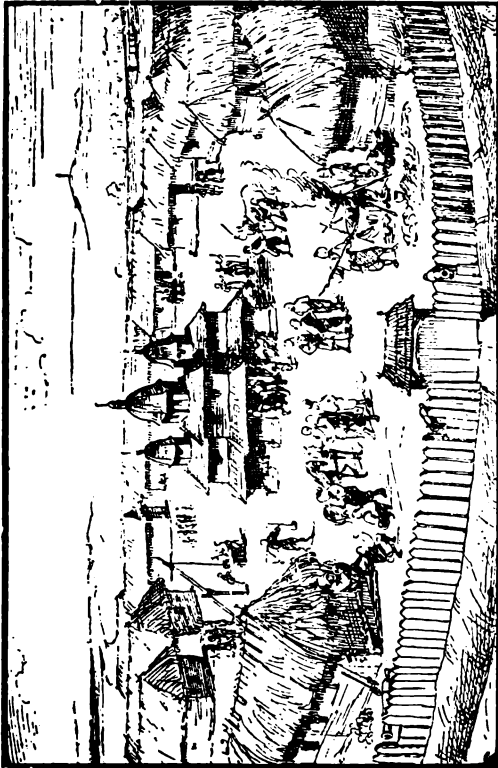
Дніпрові пороги.

дами, пчоли на кождім місці, а при тім дикого звіря, птиці і риби, кільки міг зловити, — тільки бери і уживай! І як тільки одному і другому удало ся добути дещо, нані люди почали ходити в степи десятками і сотками.

З початку осідали козаки в степах окремими ватагами, — кожда громада в иннім місці. Кожда ватага мала свого старшого, отамана і старала ся тільки для себе; кожда бажала собі самій здобути всього як найбільше — про инших не дбала. Але потім показало ся, що зле так жити окремими гуртами, бо Татари мали велику силу і легко могли розбити наших людей, що були в малім числі. Щобн забезпечити ся перед ворогом, козаки стали лучити ся в більні громади і накінець всі козаки, що жили в степах, з'єднали ся в одну велику спілку. Для оборони перед Татарами стали будувати всюди твердині, стрільниці обкопані валами з землі і обведені парканом, звичайно на островах, серед ріки; в такій твердині все була сторожа і тут міг сховати ся кождий перед нападом Татар. Така твердиня називала ся січ, від того, що кругом неї були засіки з пнів дерева. Січній було з початку багато в ріжних місцях; але потім була головна січ на Дніпровім острові Базавлуці. Сі місця називали ся також **Запорожем**, бо лежали за Дніпровими порогами, то є великими скалами, через які пливе ріка. Переїхати сі скали було дуже тяжко, сю штуку знали лиш козаки. Від Запорожської Січи козаки звали ся Запорожцями або Січовиками.

На Січи стояло залогою тисяч або дві тисячі козаків, готових до війни. Инші козаки мешкали в степах по малих оселях — по хуторах і слобо-

дах, там господарили, ховали коні, худобу, розводили пасіки, полювали; інші їздили в міста за торгівлею, а найбільше завзяті сиділи на засідках по лісах і очеретах і воювали з Татарами. Але всі козак слухали приказів з Запорозької Січі, доставляли туди запасів на зиму, а як прийшла війна, ставали тут до війська. Січ була забезпечена ва-

Запорозька Січ.

лами виспаними з землі і пнями дерева; в потребі зимою козак робили вали з криги. На валах стояли козацькі гармати, коло них були вартівники зі стрільбами. Недалеко твердині знаходилися табуни коней, бо козак любив коні і потребували їх багато при війні. Коло острова стояли козацькі човни, чайки і кораблі; на них виправлялися козак на Татар і Турків Дніпром, на Чорне море.

Козак мешкали в **курінях**, Курінь се була велика хата, збудована в простий спосіб з хворосту і очерету, часом з верха покрита шкірами. Лицших хат козак не будували на Січи, бо час був небезпечний, часто нападали Татари і забирали все дороге, — а такої козацької хижі не варта було її рухати. Козацьке житє було просте і суворе. Козак вбиралися не пишно, носили грубі сорочки, полотняні свитки, широкі сподні; на голові козак мав високу шапку. Козацьке убранє виглядало бідно і не показно. От як співали про козака в народній пісні:

На козакови шати дорогії —
Три семирязі*) лихії:
Одна не добра, друга не гожа,
А третя й на хлів не схожа!...
На козакови шапка-бирка —
Зверха дірка
Травою пошита,
Вітром підбита:
Куди віє, туди й провіває
Козака молодого прохоложає!...

*) семиряга — кафтан з простого сукна.

У всіх народів був тоді звичай, що військо-ві люди, як ішли на війну, вбирали ся в зелізні збрυї, панцирі і шоломи; козаки не знали тих забанок; в битву йшли без збрυї, тільки з рушницею (стрільбою) або шаблею в руці. Тільки по війні, як здобуто на ворогах велику добичу, козацьке військо вбирало ся в гарні жупани і дорогоцінні убраня. Але потім знов козаки закидали панську розкіш і ходили дуже просто. Не в одіжї і зверхнім вигляді шукали козаки слави, але в воєнних ділах і лицарських подвигах.

Так само козацька їда була невибаглива. Хоч було всюди багато дичини і козаки могли уживати мяса кілька хотіли, — вони були нарід простий і воліли прості річи. Найбільше улюблена козацька страва була саламаха, себто тісто розпушене водою; а їли його мішаючи з ционом; смак саламахи був квасний. Другий козацький присмак се була риба; козаки знали приправляти рибу на всякі способи, — варили, смажили, сушили. Хліба уживали мало, бо й збіжа не сіяли; муку привозили бочками з міст; тільки на війну брав кожний козак з собою сухарі. За напій звичайно уживали козаки воду; в великі сьвята, особливо по славних походах на ворожі землі, справляло козацтво бенкети; тоді пили козаки меди, вино, горівку. Підчас війни дуже пильнували тверезости; п'яниць карали нераз смертю.

На чолі всіх козаків стояв гетьман; його відзнакою була булава: палиця з кулею на кінци, зелізна або й срібна. Гетьмана звали також **кошовим отаманом**, як жив на Січї; бо гетьмани часто виїзджали в инші сторони. Гетьман мав дуже

велику власть, бо підчас війни міг навіть карати смертю непослушних. Але за свої діла гетьман був відвічальний перед всею козацчиною і коли поповнив якийсь злочин, чекала його за се кара. Гетьмана вибирали козаки на раді. **Рада** се була найвища власть у козаків, (як в наших товариствах загальні збори.) — рада рішала про мир і війну, вибирала гетьмана і всю старшину. Раду скликували голосом бубнів; всі козаки сходили ся на широкім майдані серед Січи. Коли прийшло ся вибрати гетьмана, козаки ставили різних кандидатів; котрий найбільше подобав ся, на того кидали шапками, покривали його запорожським прапором і в руки давали булаву. Крім гетьмана мали козаки ще иншу старшину. **Полковники** проводили більшими відділами війська (по 1000 людей і більше); **сотники** сотнями, а **отамани** десятками; **обозний** розкладав табор і заряджував козацькими гарматами (пушками); **осаули** розвозили прикази гетьмана і скликали раду; **судії** судили злочинців і визначували їм кари: за малі переступства били палицями, за дуже великі карали смертю — топили в воді. Канцелярію січову вів **писар**, якого відзнакою була чорнильниця і перо; він писав козацькі письма і прибивав до них печатку, на якій був лицар в високій шапці, з шаблею при боці і стрільбою на лівім рамени. До старшини могли вибрати кожного козака, навіть найбіднішого; а хто скінчив свій уряд і його не вибрали на ново, мусів бути назад простим вояком. У всіх важних справах мали голос всі козаки; лад у козаків був отже **демократичний**: всі мали рівні права.

Перші діла, якими вславляли ся козаки, се була війна з Татарами. Коли козаки зросли в силу, почали відважнійше ходити на Татар і відплачували їм за їх напади на Україну. Війна йшла дуже добре і козаки не раз зганяли Татар із степів, забирали їм худобу і вівці, нищили їх села і руйнували твердині. Хто вів козаків в пер-

Наскок козаків.

ших походах, добре не знаємо: згадують ся тільки прості імена козацьких отаманів, як Яцько, Андрушко, Карпо, Масло і нічого більше; се були міщани або селяни. В 1545 р. вони пустили ся перший раз на море в 32 човнах, що звали ся чайки, і зруйнували турецький замок в Очакові, над Чорним Морем. Пізнійше взяли провід в ко-

Go gle

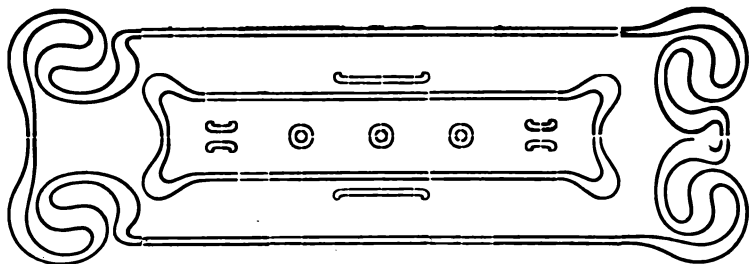
Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

зацьких війнах деякі українські панп. Найславніший з них був князь Петро Вишневецький, якого козаки звали Байдою. Він перший укріпив Січ фортифікаціями і задумував великі походи на Татар при помочи сусідних народів. Але Турки схопили його і покарали смертю в Царгороді (Константинополі): повісили за ребро на гак, а потім застрілили з луків 1563 р. Вишневецький найславніший козацький лицар з давних часів, прославлений в піснях.

Козаччина в тих перших часах не бачила інших ворогів крім Татар і Турків: вони нищили добро, убивали людей, не було від них ніколи спокою — тому козаки уважали за свій обов'язок бороти ся з ними все і всюди. Але пізніше побачили козаки ще другого ворога України — Польщу. Поляки відібрали нам волю, наложили на наш нарід панщину, знищили наш край, — бажали стерти українське імя з лиця землі — против них звернули ся козаки пізніше, бороли ся довгі роки, аж під Богданом Хмельницьким вибороли Україні свободу.

Василь Мова.

КОЗАЧИЙ КІСТЯК.

Налігши над плугом оре хлібороб,
і піт крапельятий уквив йому лоб;
аж ось захрустіло і плуг зупинивсь:
кістяк під широкий леміш підхопивсь.
Спинив ся плугатир, кістки розрива
і бачить: у купі і шабля крива,
і з'їдена ржою сниса при ній,
вся зброя козацька в могилі вогкій.....
І вже свою ниву плугатир забув.
— А гей, ти, плугатир, а гей, працювник!
Чого головою так сумно поник?
Які тебе думи ураз обняли,
від рала, від плуга куди завели?
А гей, роботяго, а гей, неборак!
Про волю згадавши, міркуєш ти так:
„Отсеї останки, що стіли на вік,
се був колись справді живий чоловік;
се був колись лицар, гетьманець-козак.

За нас, хліборобів, завзятий вояк.
І, може, хоч часом і нужди зазнав,
за те по стенах він на волі гуляв,
і гордої шиї в ярмо не хилив,
і в праці нагальній себе не морив;
і воля козака була золота,
і здобич, і сила, і воля сьвята!”

— А гей ти, плугатор, а гей ти, небож!

Збагнуть сєє диво мабуть ти не гож!

Козацька та слава і воля сьвята —
даремна була то лише суета!.....

Минули, мій друже, козацькі часи,
пропали гармати, шаблі і списи,
зоставивши слави кровавої шум
та тяжке кріпацтво на горе і глум!...

Покинь-же, небоже, думки золоті,
притисни у серці чутя ті сьвяті,

та в руки жилаві ченігу бери,
та землю стернисту на жито ори,

і хлібом, здобутим у поті лица,
згодуї для України сінка-молодця.

І замість козацьких рушниць та шаблюк,

нехай він береть ся мерщій до наук;

нехай він доходить умом молодим —

чого і звідкіля так гнітом важким

гнітить нас недоля? Нехай донита —

Чого Україна кругом сирота?

Чого одрекли ся од неї пани,

чого родовищем гордують вони?

Чого за панамн пішли і поши?

— — — — —
зоставивши нидіть народ в самоті,
у нуждах великих, в густій темноті?

І як з оттих злиднів народ ратувать,
і як Україну з зневаги піднять?...
Оттак то, до правди направивши ум,
нехай наберець ся він праведних дум,
та борючи духом важкі тягарі,
нехай загартує він серце в добрі;
і в правді твердій,
нехай виступає в похід молодий.....

І щастєм розсвітить людськеє життя, —
Ото йому поле для герця-биття!

Міжлюдська кривда — ото його враг;
народнеє щастє — то лицарський стяг,
високая думка — ото його міч,
то сила до бою,
а чесная річ —
ото його зброя!....

Гей, друже мій темний! Над силу ума
вже більшої сили на сьвітї нема;
і треба нам, друже, у тямку те взять,
що вчена громада — могучая рать.
Як стануть у лаву такі вояки,
то більше зділають анїж козаки....

Олекса Стороженко.

КІНДРАТ БУБНЕНКО-ШВИДКИЙ.

I.

Чи чули ви, панове, про Кіндрата Бубненка-Швидкого?... Довгенько він вештався по світу, більш може як сто літ. Давно вже в його на грудях лежить широкий кряж сирої землі, а й досі по тульчинській околиці гоготить луна од його оповідань, і теперечки ще передають діти унукам його оповідання. І що то був за дід! Між дідами дід, а між молодими-ж то молодий; бо серце ще грало у старого.

Розкажу вам, як ще у двадцятих годах спізнав ся я з тим дідуганом, як полк, у котрім я служив, стояв недалеко од Тульчина. Сімя мого хазяїна, у котрого я кватирював, була не дуже велика: він з старою, син жонатий і дочка — гарна дитина по шопнадцятому року, на тій порі, що як скинеш на неї оком, то почервоніє і розглядує мережку на рукаві своєї сорочки. Хазяїна мого усе село поважало: розумний був чоловігя, та ще й дуже письменний. Було, деколи й апостола вчепити, а на крплю-

сї як потягне горою, то й дяків нечуть. З хазяїнами я жив дружно, не гнув перед ними кирпи, бо не цурав ся простих людей, а прислухував ся до їх мови і приглядував ся до їх звичаїв. Любив я заглядувать у ту колиску, відкіль піднялось усе, що тільки нї є значного між людьми, усе що й славить, і ратує, і гнітить чоловіка, в занедбанім товаристві. Так отож, кажу, частенько бачив ся я з ними: то до їх було піду, то старий до мене прийде.

Раз у неділю, після одправи, почув я на хазяїській половині регіт і сьміхи. Схотїлось менї подивити ся, чого вони там радують ся, — от я до них і пішов.

Тільки переступив пороги, як побачив дідизного старця. Спершу, поки не розгледїв, здав ся він менї якимсь то обскубленим птахом: таке зморщене, мирщавеньке, голомазе; нижня челюсть задралась до гори, ніс похнюпивсь, — неначе спорять кому перше у рот лїзти; руки — як курячі ніжки, спина стулилась з грудями, і так увесь висох, як сплющений чорнобривчик між листами псалтиря. Сидїв він за столом на покуті і щось розказував. Людей найшло повна хата, і всі реготались. Дідуган гостро на мене глянув; його очі сьвітились ще тим вогнем, що тліє у серці і не потух у грудях.

— Се наш постоялець, — сказав хазяїн дїду, — той, що я вам казав, уміє по нашому.

— Деб то йому й не вмїть, — одказав дідуган, пильно на мене дивлячись: — хіба не бачите, яка в його пика... настоящий козак-півник — біля боку віник!

Усї засьміялись і я з ними.

— Що се ви діду? — озвалася хазяйка, смикнувши його за рукав: — а як пан розсердить ся?...

— Не розсердить ся, — одказав дідуган, усе дивлячись на мене: — не взяв його кат! Глянь, він і сам єьмієть ся! Сідай же, синку, — додав дід, — то будеш гостем.

— Чого се ви так реготались? — снітав я, оглядаючи веселе товариство.

— Ось послушайте, — озвав ся хазяїн, — що тут вигадує Кіндрат Тарасович, як він кумедно кепкує з себе, то не то живий, і мертвий заєьмієть ся!

— А що там таке? — снітав я.

— Та хочуть з мене чоловіка зробити, — крикнув дід, ударивши кулаком по столу як кісткою, — щоб гроші злунить з громади! Слухай, синку. Як була послідня перепишь ревизії, громада довго міркувала, чи записувать мене, чи ні. Одні казали, що велено усіх живих записувать, то й мене теж треба записать, а другі казали: не треба, бо з мене нема громадї ніякого вжитку; бачите, трошки перестарівсь, так не можна, як одинокого, у рекрути віддять. Та ще й те казали, що сьогодні запишуть, а завтра громадї на пакість дуба дам, та й плати подать чорт батька зна за що, років з двадцять. А теперички таке безголовя, що й живі люди ледви зможуть за себе платити, а як стануть потурать мертвим та за них платити, то ніякий біс не схоче й живим остать ся. От і рішили — не записувать: „може”, кажуть, „він опамятаєть ся та вмре”! Здаєть ся і розумненько рішили, — так ось-же, матері його чорт, яка халена накинупася. Наш орендар Жидюга розсердив ся на громаду за те, що не пють в його в корчмі горілки, тай зробив донос, що я не

німію бути включеним у ревизьку сказку: та теперички і хочуть злупить з громади добру пеню за того чоловіка, що не варт і залізного шага. Сьогодні ждуть засідателя на слідство і громаду збирають, — уже і голова прибіг. Так, бачите, теперички треба одбріхуватись, — та сількісь, не первина...

Дідуган хотів був ще щось розказать, як убіг у хату десятник.

— Ідїть швидче, дїду, у волосне правленїє, — сказав він, ледви переводячи дух: — голова зовуть; вже й громада зібралась; от-от і засідатель пан Цибульський, прибіжить.

— Іду, синку, йду, — забелькотав дїд, і швиденько вийшов з хати.

І ми, скільки нас не було, пішли подивить ся, яке там буде слідство. Дідуган браво йшов попереду без шапки, розмахуючи руками.

— Дїд шапку забув, — сказав я: — як би хто збігав за нею.

— Не турбуйтеся пане, — обїзвав ся хазяїн: — у його нема шапки, отак, як бачите, ходить і літо й зиму; ні сонце його не донече, ні мороз не проморозить, ніщо не дошкулить його кісток, шкурою обтягнутих!... Скільки в нас дїдів перемерло, а як були ще хлопятами, то знали його вже не молодим; — а він живе собі та й живе, та ще як подивиш ся, то йому й жити не обридло: завжди веселий, не пролива й чарки, а на веселї — то буває й потанцює. Кумедія, а не чоловік!...

— Скільки йому буде літ?

— Більш як сто!

— Є в його діти, унуки?

— Нема нікого, один зостав ся як палець...
Була колись у нього й жінка, й діти, і хата, і земелька, а теперички, як бачите: наг яко благ.

— Відкіля він?

— З Уманя. Жив і в Тульчині, він був козаком у Потоцького, а там помандрував у черкаські ліси до Залізняка; ходив з Гонтою виручать Умань, довго був Січовником, і по Волощині швендяв. Куди вже його нечиста мати не туряла, чого з ним не траплялось! Був він і шинкарем, і наймитом, і па-сішником. Не один ківш лиха підсунула йому злая доля; випив же їх, бідолашний, до самого дна, і — як бачите — ні гадки собі!...

Вийшовши з закавулка на вулицю, з далека побачили ми, біля волостного правленя, зібрану громаду; попереду стояв голова — високий чоловік з сідим вусом, у блакитному жупані.

— Слххом слххати, Кіндрата Тарасовича у вічі видати! — закричав голова, як ми підійшли близче.

— Не ту пісню співаєш синку, — озвав ся дідуган: — теперички співай, що того Кіндрата Тарасовича ні слххом не слххати, ні у вічі не видати!...

— Не поможеть ся, діду: що хоч співай!... От яку куру підняв, Тарасовичу: для тебе і громаду зібрали і слідство буде, та ще щоб і штрапу не вчистили!...

— За-що, синку?

— За те, що ти чужий вік заживаєш, кісток своїх не шануєш, і ще так обносиш ся, що й на страшний суд ні в чім буде припхать ся... Скажи

мені на милість Тарасовичу: чи ти вмреш коли, чи так до віку вічного будеш по світу байдики бити?

— Я-б тобі сказав, синку, так не знаю-ж: спитай кого небудь, хто старший від мене.

— Не до жартів теперички, — почав знов голова: — кажіть, Тарасовичу, що нам робить, щоб і справді не довелось — бодай вони не діждали! — платить той штраф.

— Не знаю, синку, що й казати, — одказав дідуган, повісивши голову. — Що небудь би дати Цибульському, — так він нічого не бере!...

— Він не бере!... не бере!... — загомоніла громада, зареготавшись.

— Хиба діточкам на горіхи дасте, — сказав дід, піднявши голову: — він тільки й приймає що дають діточкам. Що то за чуле серце у батька! дарма що гоноровий, а для своєї дитини і з півзлотувною не розминеться.

Аж ось почули й дзвінок.

— Цибуля їде! — закричав дідуган. — Ну, тепер одбріхуйтеся, дітки, а я піду у правління; як нічого не вдієте, то виводьте мене, я вам пораду дам.

На той дзвінок вийшов з коршми і арендар, у соболевій шапці і у газетовому шляфрокку: блищить диявольський син, як панський чобіт. Перейшов дорогу і став оддалік од громади, щоб і собі подивиться, яка там буде халепа за пропущену душу.

Із-за вугла вихопилась найтичанка, запряжена у три-конь строкатими. Засідатель пан Цибульський сидів обложений бебехами, в одній руці держав пенькову люльку, здоровенну як кварта, а у

другій дубельтівку; у ногах вертів ся пудель і гавкав на сільських собак. Пан Цибульський любив пополювать, було і с.їдство вчинить і качок настріля; коли нема диких, то з досади і свійських лущить, а коли дуже розсердить ся, то й по індіках тарахне, та й забира, щоб заряди на вітер не пішли. Незагнуздані коні геть-геть промчали найтичанку, — та вже наткнулись на хату, так самі зупинились. На силу виліз із бебехів пан Цибульський: таке плюгавеньке, товстеньке, кирпате, очі як осокою попрорізувані, а шка широка та черво-на як новий пятак, — аж блищить. Як-би на казанку натикать сажою очі й ніс, та з верху накинуть картуз з червоним оком, то не треба й портрета: був би на його похожий, як рідний брат. Тільки пан Цибульський підійшов до громади, так усі зняли шапки і низенько йому поклонились, а він і оком не моргнув, — глянув на громаду як на гурт: бачите, засідатель!... Велике діло — оненьки!

— А що ви, сучі сини, наробили? — крикнув пан Цибульський.

— Щож ми таке наробили? — сштав голова: — здаєть ся нічого!

— Як — нічого! чоловіка не записали у ревізію...

— Якого-ж там чоловіка? здаєть ся усіх позаписували...

— Як усіх!... а того... (пан Цибульський вихопив із кишені пак бумаг і став розглядувать...) а того, — каже, — Кідрата-Бубненка Швидкого?

— Хиба-ж то чоловік? — одвітив голова, засьміявшись: — там нема і пів... та де! й десятої часті чоловіка не зосталось. Ось подивіть ся ли-

шень, що там за руїна така!... Гей, хлопці, — крикнув голова: — виведіть лишень сюди діда!

— На що тут дивити ся, — каже засідатель: — адже-ж він живий?... так і треба було записать!

— Бог його зна, чи він живий, чи мертвий, — ніяк не розбереш. От самі подивіть ся.

Аж ось ведуть Кіндрата Тарасовича: іде неборак — розкарячивсь, роззявив рот і баньки якось чудно перекосив, луна очима як та сова. Як побачила його громада, так усі і приснули.

— Подивіть ся на милість, — каже голова: — яка се душа? Се не чоловік, а куряча сліпота...

— Се чоловік-сажка (обізвав ся хтось у громаді), на ньому сіра сімряжка, на голові — шапочка, а на сніжні — латочка.

— Де вже! — озвались другі: — нема у нього ні шапочки ні латочки!

— Се дзінзівер-зух! — гукають інші.

Мовчить Кіндрат Тарасович, якось чудно дивить ся на пана Цибульського, ще гірш баньки перекосив і голову нагнув, неначе заміряєть ся його баднуть.

— Що він у вас, глухий, чи що? — спитав засідатель.

— Ні, — одвітила громада: — він добре чує.

— Чого-ж ти мовчиш, стара собако? — розсердившись крикнув пан Цибульський: — кажи, скільки тобі літ?

Як затрусить ся Кіндрат Тарасович, та до пана Цибульського! Як крикне не своїм голосом: ку-куру! в друге, в третє, аж у вухах залящало, а засідатель обмахуєть ся та белькотить: тю дурний, тю, дурний!...

А дідуган своє: як заскитить собакою, гав-гав-гав, та пана Цибульського за штани, а той від його, яко мога, у найтичанку, — як крикне з переляку:

— Тьфу, на твого батька!... Катержний хлоп, пся віра!... Що він у вас, дурний, чи що? — пита у громади.

— Ні, — кажуть, — він розумний...

— А щоб такі розумні були ваші діти!... Рушай ік плесу, — гукнув засідатель на погонича, та й зататрахкотів скільки відко.

А Кіндрт Тарасович за ним: гав-гав-гав; тільки порівнявсь із Жидом — хап його за пейси, та як учепить ся за поли, а Жид: вай-вай! та навтікача, — деррр! — поли у шляфрока як не було, і пантофлі погубив утікаючи. Реготу такого наробив наш дідуган, що громада аж животи надірвала зо сьміху, — та ще каже:

— Щасливий пан Цибульський, що втік, а було-б з його штанам те, що з жидівським шляфроком: сучий снп, кош-б не порвав їх на шмапки.

Тільки од сієї кумедії трошки оддыхали, як почалась друга. Жид із Жидівкою і Жиденятами, з гвалтом, повискакували із коршми, і довго носились з одірваною полою. Що вже тут виробляв Кіндрат Тарасович, як він лаявсь із Жидом, що хотів доганять пана Цибульського, щоб пожалить ся, та почув стрільбу біля плеса і одумавсь. Він знав, що пан Цибульський дуже запальчивий на польованю: часом спугнув би йому качки, то він, стародавнім шляхетським звичаєм — стрілять по Жидах, ще-б почастував його по жидівських галан-

вийшло, бо, слава Богу, село було казенне. От, як-би панське, то сунув би економу дукат або два, то він би за той шляфрок всю громаду одчу-храв би канчуками, та ще звелів би пити і жидів-ську горілку, хоч би вона була самий чвир. Е, не-долюблювала Жидова тих казенних! і чортяка не вигадав їм нічого кращого як панські хлопці. Узв'язав „майонтек на оренду, одсипав пану з гури”, тай за-бирай людей з худобою, з шкурою — роби з ними що схочеш, хоч живцем їж, хоч жили з них тяг-ни. Знатне було колись життя Жидам, — так урва-лась же їм та нитка.

Громада по трошки розійшлась, а декотрі за-взятіці довго ще лаялись з Жидом, поки не пови-бивали йому вікна; а там пішли у коршму, що на тульчинській дорозі, і дідугана з собою потягли, та й гуляли аж до вечора. Усе лихो од пропущеної душі окошлось тільки на свійських качках. Пан Цибульський, розсердившись на громаду, налуцив усякої птиці повніську найтичанку, іще і порося вострелив: думав, що заяць.

II.

З тієї пори частенько я бачивсь з дідуганом. Прийде було до мого хазяїна, і до мене заверне. якось я йому додуші прийшовсь, бо не до всяко-го він учашав. Кого не злюбить, то вже нічим він його до себе не приверне, які-б лясні не підпускав, чого-б не сулив, бо, як той Кузьма безсеребреник, нічого не приймав, а особливо тих грошей. І вже нехай його той не зачіпає, бо вилає, або ще гірш — кепкуватиме стане; а на річах такий був гострий, як

та бритва. Не подобав ся йому наш шкадронний командир, хоч і земляк: дід ніколи до його не ходив. Раз гуляли ми по селу і стрілись з дідуганом; шкадронний і давай йому виговорювать:

— За-що се, дїду, — каже, — ти мене цураєш ся? Хоч би у хату плюнуть зайшов!

— Не діждеш, синку, — одвітив дід, — щоб моя нога переступила твій поріг!

— Чому? — спитав шкадронний.

— Тому, що на муштрі ти дуже мордуєш і беш салдат!...

— Не сердь ся, дїду, — каже шкадронний: — я вже не буду їх мордувать (а сам усьміхаєть ся).

— Не вірю тобі, синку! горбатого і могила не виправить! Вже я добре знаю твою натуру: як тільки вийдеш на ту муштру, то так тебе чортяка і вхопть за серце; не то що салдат, та коли-б і рідний твій батько у тім хронті не так задивав, або мушкет не туди повернув, то й йому-б задав шваби, і його-б оддубасив хуктелями!

Шкадронний аж почервонїв з досади, а стернів: що будеш робить з таким завзятим дідом? Хоч часом і досадно, бо правда очи коле, а нічого робить — сьмієш ся, буцім тобі й байдуже, що там старий бреше. Лучалось инколи — прибіжить у село судейський паннич, та хоч-би й сам комісар, то дід так і лізе йому у очи як оса, так і грима: ніколи не злякаєть ся. Було вже люде запруть його, щоб часом не було йому халеси од якого небудь гонорового дурня.

Доставалось од його і пошам: нікому не спускав. Раз прийшов до мого хазяїна у гості пан-отець Іван (того села піп). Набалакавшись за дувлювкою і медом, вже брав ся він за шапку, аж де не взявсь Кіндрат Тарасович, мов з печи ввірвав ся, убіг у хату з криком, з реготом і зараз почав щось розказувать; а поша потягло за язик:

— Добрі люде, — каже, — помолившись Богу, вже спати лягають, а тебе, Тарасовичу, нечиста мати носить; і в ночі од тебе спокою нема!

— Вас шукав, пан-отченьку, — одвітив дідуган так покірненько, що вже, хто його знав, вгадав би, що достанеть ся пан-отцеві на горіхи.

— На що я тобі? — спитав піп.

— Хочу оженитись, так шукав вас, щоб сторгувать ся, скільки візьмете за вінець.

— Цур дурня! — скрикнув піп, засьміявшись.

І ми, скільки нас не було, теж зареготались. А дід усе тим-же голоском і каже:

— Бачите, щоб було посполдніш, сторгуємось гуртом: положіть вже разом і за хрестини, і за похорони. Бүдьте ласкаві, не дорожіть ся: адже-ж і горілка відрами дешевша як квартами.

— Умри тільки голубчику, то я тебе й даром заховаю!

— Так щоб того не було, що з Нечипором: як умирав, то дав на поминки, а як умер то й забули...

— Брешеш, сякий-такій! — крикнув піп, аж ногами затунав з досади.

Слово за слово — і полаялись. Дід і пішов йому висчитувать, викладувать і се і те, а попу нічим корить Старого, так він його тільки на всі за-

ставки лає. Хазяйка смика дїда за рукав, щоб він уважив пан-отцевн, а хазяїн уговорює попа, щоб він не затинав старенькому.

— Покиньте його, — каже: — він вже з глузду зсунув ся.

— З глузду зсунув ся, — репетує ппц, — а головою-ж об стїну не беть ся!...

— Та не одгадаєте, — каже дїд, — чом я не бюсь головою об стїну...

— Щоб не розбить голови! — одвітїв ппц.

— Не одгадали!... щоб не оббить глини на чужій стїні! бо для мене і чужа стїна дорожша од моєї голови.

— Дешева голова, а дороге серце! — обїз-
вавсь хазяїн.

— Еге! — підхопив дїд: — а у вас, панотче, дорога голова, а серце дешеве; а ми дорого за вашу голову не дамо, а от, серце — воно-б нам згодилось, — так дешево-ж; як кажуть: дешева рибка — погана юшка. Тим-то ви й не одгадали, чом я не бюсь головою об стїну, бо ваша стїна дорожша вам од чужої голови. От-що!

— Та одчепись од мене, — каже ппц, одсовуючись (бо дїдуган так йому й лїзе у вічі) — пора-б тобі вже й покаять ся. Побачиш, що тобі буде на тїм сьвітї: витягнуть тобі чорти язик гарячими обценьками, щоб не брехав!

— Де?

— У пеклі!

— У пеклі! хиба ще мало нам того пекла на сїм сьвітї?... Вибачайте, пан-отче: з одного вола двох шкур не деруть! Та наш брат, за вами, туди й не дотовпить ся!

І знов схопились, так що піп, не допивши дулївки і не попрощавшись з хазяїнами, вийшов із хати, і так грякнув дверима, що аж глина посипалась з стелї.

Тільки піп вийшов, дїдуган зараз за його чарку, і допив дулївку.

— Бач, що думав піп, — каже: — ще хотїв сердешний випить!... Однак правду казав, що отсеї доби добрі люди, помолившись Богу, спати лягають... Прощайте!

— Куди-ж се ти, Тарасовичу? — питає хазяїн: — ночуй у нас.

— Не хочу! піду у степ, на могилу, де міні чортяка перину послав.

— Та ну годї, дїду, не ходи: ще зьвір іззість, або який бурлака налякає.

— От найшов дурних вовків! стануть вони давить ся моїми кістками; та й бурлаки не злякають, хиба він мене, ще кланять ся буде: подумає, що скарб виліз на могилу.

— І тобі, дїду, не страшно, — спитав я, — одному, в степу, і ще у таку чорну ніч?

— Еге! того міні й треба! — отвітив дїд. — Коли-б ти знав, синку, як міні весело, як міні легенько серед темної ночі в степу одному мізкувать на могилї... Так темно, що око не побачить рукава своєї сорочки, а тихо, що вухо не почує шелесту биліни; а серце бачить Божї дива, душа чує Його мову. Хоч тіло моє прикипа до землі, та думки летять у небо і грають ся там з зірочками, як діточки з камінцями. Сидиш, сидиш, і не счуєш ся, як сон тебе вкриє, а розбуркає сонечко!... Прокинеш ся, кругом тебе озвучає шипають травицю, скроп-

лену рососою, а вівчар на сопілку затинає зуба. Набереш того пахучого холодку повнісінькі груди неначе напеш ся живущої води, та на увесь день і ні гадки собі.

— Як ще тебе, діду, — каже хазяїн, — ні разу не спіткав чортяка?

— Еге! кажу-ж тобі, — одвітив дідуган, — як живу на сьвіті, ні разу не траплялось міні бачить чорта, або якого небудь дідька. Чи вони мене боять ся, чи цурають ся, нечистий їх зна. А здаєть ся, як би міні їх і не побачить? Де вже я на свойому віку не вештав ся, у яких пущах, нетрях не чвалав, так кажу-ж, ні разу таки за сто літ не стрілась зо мною ні одна мара. Аж сором людям казати... Працуйте-ж! Чи не прийде, на моє щастя, хоч сю ніч який небудь бісяка.

— Щоб не порвали діда собаки? — сказав я, як він вийшов із хати.

— Не бійтесь, — одвітив хазяїн: — на його ніколи й собаки не гавкають; а крикне на новіка, то хоч який баский, затрусить ся, та як вкопаній і стане.

Більш приглядував ся я до діда, — більш дивував ся йому. Яка то міцна натура була у того чоловіка і як вона у нього чудно переборилась... Хиле, слабке тіло, а вік довгий; кого-б не спіткала злая доля, то вже він за того і болить серцем, і йде його втішати, — а з свого безголовя кепкує; спомяне свою безталанну семью, як вирізали його дітей і жінку і спалили хату, — і розрегочеть ся... Коли стане наводить кого на розум, то не поважним совітом, а жартами, сьміхом направляє. Всіх людей любить так, як тільки можна любить одного чоло-

віка, а часом за одного чоловіка сварить ся на всіх людей. Ніяк і не вгадаєш, що у його на душі й на серці. Стане сьміять ся, а у тім сьміху чуєш хлипання; почне розказувать ніби од чулого серця, а луна одкликують ся реготом.

Дідуган дуже любив Галю, хазяйську дочку. Раз, як я з ним розговорював, підзвав він її до себе.

— А що, синку, гарна дівчина? — спитав дідуган, глянувши на мене.

— Гарна, — одвітив я; — а як виросте, то ще красча буде.

— Еге! отака-ж була і моя старша дочка, дуже на неї похожа. Брава була дівчина, вилита мати, а серце було моє, батьківське. Так не продовжив їй Господь віку: вісімнадцятий тільки рік пішов, як вона зарізалась!

— Зарізалась?

— Еге! от як се було: після уманської різні, Ляхи вирізали жінок і дітей тих козаків, що поприставали до Гонти. Милували тільки тих, хто покинув батьківську віру і зробив ся католиком. Моя жінка, троє синів і дві дочки не схотіли жить недовірками і прийняли чесну смерть; а ся старшенька подобалась якомусь ротмистру (кажу-ж тобі, що дуже гарна була): от він і зоставив її для себе. Не знаю вже, у яку віру хотів він її перевернуть: чи не в турецьку. От, узяв та й одвів її до одної шляхтянки, та до якого часу і запер у хижку. Уже в вечері, напоївши своє шляхетне серце хлопською кровю і добре напившись венґжина, прийшов до шляхтянки, у хижку, і ну женихать ся з моєю дочкою. Мабуть не знав пан ротмистр,

що наші козачки колють ся як ті рожі. От і став її цілувать та обнімать, а вона, не будь дурною, вихопила ізза його пояса ніж, та штрик його в серце, а там і себе, та так в купі і гепнулись на поміст... Убігла шляхтянка, а вони вже з'єднані смертю: лежать собі обнявшись, як жених із невістою. От вам і чортове весіля!

Старий зареготавсь на всю хату.

— Чого-ж ти сьмієш ся дїду, — сказала Галя похмурившись: — лучше-б згадав добру дитину сльозою ніж реготом!...

— Дурна ти, Галя, — одвітив дїд: — добрій дитині лучше на тамтїм сьвітї як на сїм! Що-б з неї було, як би вона также довго жила на сьвітї, як і я, бідолашний; скільки-б лиха перетерпіла, і зробилаб ся старою, пакосною бабою, як той шкарбун, що гидко-б на неї було й глянуть; а то пішла до Господа такою гарною, що й між янголами її не розпізнаєш. Як умру, і міні весело буде на неї глянуть. Знаєш, моє серце: нема нічого красчого на сьвітї, як молода та гарна дївчина, і нічого гидшого, як стара баба!

Тай почав дїдуган глузувать з старих баб; регочеть ся, а за ним і ми і старі бабусї, які тут були в хатї. Така вже, бачите, українська натура! не сьміють ся з чужого лиха, а тільки з свого. Однак на сей раз, як він ні ховав своє горе у той сьміх, а видко було, як згадавши про своїх безталанних дїточок, защемїло таки у його серце.

Схотїлось міні заглянуть в душу старого, чи справдї охолодили її так літа і виточили з серця усе, що ні трепеталось, як той степ в довгу засу-

ху, що скільки оком кинеш, то не добудеш кроплі води і не побачиш живої твари.

Раз зайшов до мене дідуган і довгенько засидівсь. У той вечір він був дуже сумний і розказував тільки сумні оповідання. Щоб спробувать діда, я й нагадав йому молоді літа, жінку, дітей, хату, — і глибоко уразив його серце. Старий було за свою пісню, а я знов своє, та так розсердив його болячку, що він сердешний і голову повісив.

— Що-ж, — каже, — синку, нігде правди діти. Горе скребло і скребе мою душу, часом і дуже скребе; та я з ним ховаюсь од людей, як скупий з грішми. Чуже лихо, як кажуть, людям сьміх: похлипаєш раз — люде пожалують; у друге, — одвернуть ся, у третє, — стануть сьміять ся. Так лучше нехай сьміють ся з моїх сьмішок, як мого плачу... Правда синку?...

— Правда, діду.

— Текли колись ті сльози і в мене, а козача сльоза важка: як викотить ся, то неначе могилою тебе придавить; а глянеш на неї, то ні одна мова того тобі так не розкаже, як у неї побачиш. Слухай, синку: Пішов я з старшим сином до Залізняка, у черкаські ліси, битись із Ляхами, а вернув ся до дому сам один. Жінка вийшла на зустріч і снитала про сина; — в одвіт викотилась сльоза... У тій сльозі побачила вона мертвого сина і вже заголосила як мати... Як з Гонтою ми одбивали Умань, я пішов навідять ся до своїх — і побачив тільки куну головешок, а кругом калюжи запеклої крові, неначе горілою хату гасили кровю. Побачилсь ми з Гонтою і не розшитували один другого; у обох тремтіли сльози на очах... і він, як

і я, усе стратив, що було милого на світі!... А чи ти знаєш, синку, що таке козача сльоза?

Дідуган схопивсь і підступив до мене; голос його дрижав, груди важко коліхались, очі горіли. Се не той вже був дід, що сьмішив і втішав, ні; здавалось, се приплентач з другого світу, прийшов на землю оповідать те, чого ще люди не знають...

— Чи ти знаєш, що таке козача сльоза? — спитав дідуган у друге.

— Не знаю, дїду.

— Так слухай же, синку, і заховай у серці, що од мене почувеш! Молять Бога, щоб він оборонив люд од огня, меча, потопу, гладу, трусу і хориби: зложи до купи усе те лихо, і вийде з нього одна тільки козача сльоза. Глибоко вона криєть ся у серці, важка вона, не легко її зворушить; а як же видавлють її з ока, то горе і людови і краю і годині!... Викочувалась вона нераз на Україні за Наливайка, Остряниці, Подуруса, Богдана, і за моєї вже пам'яті — при Залізнику. Може чув синку, що вона діяла!... Після уманської тризни хто-б пізнав наше горе, глянувши, як ми бенкетували, — не день, не тиждень. То гуляла скажена наша не доля: то вихопить ся вона поломям і спалить кілька городів, сіл і містечок; то хлине кривавою хвилею і затопить тисячі людей; то розстелить ся по краю смертельним чадом, і на десятки літ не опам'ятуєть ся народ од того диявольського курева... Відкіль же береть ся те поломя, та кров, той пекельний чад?... Із козачої сльози! — Прийде час, і вона знов наробить великого лиха, коли розворушать її необачно; задасть вона знов такий бенкет, що аж небу буде душно, аж пекло засьмієть

ся і гайвороння злякаєть ся того трупу, що йому на долю достанеть ся. Да будет же той проклят од Бога і людей, хто розворушить ту сльозу і видавить її із ока!... Так, синку?

— Так, дїду.

Дідуган схилив голову на груди і важко дихав.

— Міні душно у хатї, — пробелькотїв він: — піду у степ... Біля дверей старий оглянувь і ледве промовив: — Лучше-б було синку, коли-б мене понесли у могилу, чим міні ходить до могили!...

Так оттакий то був наш дїдух, Кіндрат Бубненко-Швидкий...

Міні ніколи на віку не лучалось стрічати, хто би так гарно і до ладу розказував, як Тарасович. Деколи було розкаже і те, що давно чув, так з такими-ж додатками, прикладками і приказками, що й не пізнаєш того оповідання. Слухаєш було його і ненаслухаєш ся: так воно до живого, до світового подобно. А було що й розказать дідугану: великі діла творились за його памяти і на його очах. Жив він у саму ту нещасливу годину, як магнати польські загарбали Україну з людом од Дніпра до Дністра, і рвали і шарпали її на шматки. У перві віки християнства язичники так не лютували проти християн, як у ту годину шляхта знущалась, мордувала і карбувала своїх братів. Ізуїти цькували народ шляхтою і своїми бакалярами, як собаками, і шинкували козакою кровю, як Жиди горілкою. Чого вони не робили: грабували, мучили, забивали під нігті сїрники і запалювали. Пан Гребницький мордував народ привязуючи їх до кїнських ніг, — не милували ні старого, ні малого.

У містечках Сьмілім, Мошнах, Корсуні і Таганчі вибили усіх попів із дітьми. Під Ольшаною спалили Данила Кажевського, обмотавши прядивом і засмоливши. Пан Пулявський навербував полк шляхти і насунув у чигиринське староство, силою приневолювать народ до унії. Літописець розказує, що і Польки не умили своїх ручок од гріха. Польський круль тільки було оглянувся на козаче безголова, так зараз і закопошилась проти його Барська конфедерація.

Порались Ляхи, порались, поки, як казав Тарасович, не зворушили козачої сльози і не видавили її з ока. Підняв ся люд на Україні: і старе й мале. Максим Залізняк, кровна дитина Січи, стала у голові поспільства, єпископ переяславський Гервасій, на велике лихо, благословив рушення, а чигиринський архимандрит Мелхиседек Значко Яворський дав Залізняку золоту грамоту, а козакам роздали сьвячені ножі.

Пішла розправа. Почали з Жаботина і зробили там поминки по сотнику Харку. Усач і Шило троє суток палили м. Сьмілу і різали Жидів і Ляхів. Із Сьмілого пішли у Богуслав і Звенигородку, і там такого-ж задали чосу. Неживий з своїм загоном розхожував по хуторах і різав панів, ксьондзів і Жидів.

Крулю було не до шляхти: возив ся він у ту добу з конфедерацією, і панам одно було спасеніє — ховать ся по укріплених городах і замках. Найбільше позбігалось їх у Лисянці, у Білій Церкві і Умані. Залізняку того тільки й треба було. Трема замахами покінчив він усе діло. Крий Боже, що тогді діялось на Україні. Не буду вам і розказувать

коли хочете знати, читайте сами ту літописну скрижаль, залиту кровю. В одному Умані козаки вирізали вісімнайцять тисяч Жидів і Ляхів. Сей день і до сего часу зоветь ся уманською різнею (Ржезь Гуманська).

Аж московське військо перейшло Дніпр і спинило козацький бенкет. Полковник Кречетніков задержав Гонту і ще декотрих, і оддав Ляхам. Добре вже вони натішили пляхетні свої душі, мордуючи мучеників. Пан Стемпковський орудував казнями. У селі Сербові Гонту первого почали мучить. Катюга кілька днів здирав з нього шкіру і відрублював по одному пальцю, а там руки й ноги, а на кінці облупили вже йому голову, натерли сіллю, і знов, як шапку, наділи на голий череп.

Не лекше було і товаришам Гонти: і їх четвертували по городах і містечках, а їх голови, руки і ноги розвішували на перехрестях. Попав ся у сю веремію і наш дідуган Тарасович, та якось викрутивсь. Кому вже Бог пішле довгий вік, то ніякий гаспед, ніяка притичина йому його не вкоротить. Так бачите, у яких бувальцях бував наш дідуган; було таки що і згадувать.

III.

Не довго ми й гостювали в тульчинській околиці: змінили нашому полку квартири і прийшлось попрощать ся з хазяїнами і Кіндратом Тарасовичом. Старий дуже жалкував, почувши, що ми виходимо з села; остатні дні жив він у мого хазяїна і нікуди не ходив. Об чім було не поведе річ, то й зведе на поход.

— На біса вас звідсіля женуть — скаже глянувши на мене: — поставлять же других на ваше місце... А хоч і поставлять. — додасть журливо, — так вже тебе, синку, між ними не буде...

В той день, як нам виходить, у ранці зібрався наш шкадрон біля церкви, щоб одслужити напутственный молебень. Зо всього села зойшлись люде, — і старе й мале: так увесь майдан і вкрили. Хто вийшов провести доброго постояльца, хто так подивить ся; стояли тут декотрі дівчата й молодіці з заплаканими очами; були й такі нещасливі, що, забувши сором, голосили на все село. Хазяїни мої стояли біля мого зводу, бо тільки одного мене вийшли провозать.

— Куди се подів ся наш дід? — ештав я хазяїна.

— Не знаю, — одвітив хазяїн: — з ранку бачив його, носив ся з синьою бумагою, що цукер заворачують, узяв у Галі голку і нитки, щось захожувавсь шить... Вже не даром; побачите, коли не викине якої-небудь штукерії.

Тільки що скінчив хазяїн, як відкіля не взявся Тарасович, убраний неначе опудало на горді: на голові стреміла шапка з синього паперу, — себто бачите чакло, через плече висіла обідрана лядунка, і біля боку щось моталось. Підскочив до шкадрона, — як крикне, та ще й гутняво, під голос шкадронного:

— Смирно, рівняй, не шевелпсь! я вам сякі-такі по пятьсот венплю!...

Як побачили Кіндрата Тарасовича, то скільки було народу — хто й рюмав, усі так й зарегота-

лись. Шкадронний жене діда од фронту, а він собі командує.

— На калавур!... К чортовій матері, на з заводи, марш!...

Так роздратував шкадронного: на що вже терпеливий, а почервонів з серця і став лаять ся.

— Одведіть старого дурня, — гукнув на людей: — а то я його оджену по своєму — фуктелями.

Вхопили діда під руки і повели геть; а він скільки горла ренетує:

— Не помніть казенної муніції, а то шкадронний задасть вам хуктелів!

Довго реготались люде, спомінаючи кумедію діда. Вже й молебень почали правити, а деякі ще прискали собі в рукав. Як скінчилось молебствіє, окропили нас сьв. водою, шкадронний скомандував, і ми рушили. Пісенники гукнули: „Ахъ не бѣлы снѣги”, огласив ся дужче жіночий плач, народ загомонів і понер за шкадроном. Вийшовши з села на стовбовий шлях, я зупинив коня і став працювати ся з хазяїнами; як вихопивсь з юрби Тарасович.

— Ось і я, — крикнув він, — з абахти втік, на силу догнав!... Прощай, синку, нехай тобі Бог помага! — Старий простягнув до мене руку і кріпкенько здавив, додавши: — прощай, не побачимо ся на сїм сьвітї, так побачимо ся на тїм!... Не поминай лихом. — Пильно на мене глянув, і счез у юрбі.

Тільки його й бачив.

*

В тридцятім року, повертаючись з турецької війни, наш полк переходив через те село, де жив дідуган, і на моє щастє одвели міні й квартиру у того-ж селянина, у котрого перше квартирував. Дуже зрадлили мої хазяїни, побачивши мене: спасибі їм, що не забули. Не всіли вони вклонить ся, слово до мене промовить, — як я спитав їх про діда.

— Помер, помер! — одвітали вони в один голос, — царство йому небесне, вічна йому пам'ять!...

— Так, так, — додав хазяїн, — вічна йому пам'ять!... Ніколи його не забудем, що-дня його згадуєм.

Жаль мені, дуже жаль стало старенького. Хоч вже і не сподівався його бачити, бо пора таки була кісткам на спокій, а все таки, почувши, що вже його нема між нами, гірко стало на душі.

— А давно вмер? — спитав я.

— По великодних сьвятках буде три роки, — одвітив хазяїн, важко зітхнувши. — Та ще як і вмер: до останнього часу розмовляв, жартував, сьміяв ся!

Ми ввійшли в хату; незабаром прийшла й Галя. Ледві пізнав її: так виросла, вирівналась, така з неї стала гарна молодиця, і вже з дитинкою на руках. Посідали, та й стали згадувать діда і його довге житє.

— Од чого-ж він умер? — спитав я.

— В вербну неділю застудив себе, — одвітив хазяїн: — може-б і досі ще жив, як-би шанував своє здоровля.

Я просив хазяїна розказать мені про останні години дідугана, і він так почав:

— Після утрені, як вертали ся з вербою дуже потепліло, розтаяв сніг, і скрізь по вулиці стояли глибокі калюжі. От народ і йде краєм по сухому, а покійник так і бовтаєть ся по воді і знай ганяєть ся за молодицями та дівчатами; вдарить яку-небудь лозиною, і таки добре вдарить, тай приговорює: „Не я бю, верба бє, за тиждень великдень”! Стали йому люди гукать, щоб він не пльондравсь по воді: „застудиш, діду, ноги”, кажуть, „та й умреш не своєю смертю”! — „Еге! того міні й треба — одвітує, — щоб який чорт вмер моєю смертю: тоді нехай до мене чужа не ходить, подавай мені мою! Та як міні”, каже, „застудить ноги, коли я підошов не замочив”. — „Де-б таки не замочив”, обізвав ся до діда Кирило Скупиндя (так його прозвали: бо з біса скупий був), „коли й холяви в воді”? — „Еге”, каже покійник, „та підошов не замочив; чи не хочеш заложить ся за відро горілки”? — „Добре”, каже Кирило; „а хтож за тебе поставить, як виграю?” — „Дітки”! крикнув дід: „хто за мене поставить”? Так всі заякали. „Чи чуєш”, каже, „є кому”!... От побрались за руки, їх і розбили. Вийшов дід на сухе, підняв одну ногу, другу, аж нема підошев! одні тільки голови з холявами. Сьміху такого було, що й розказать не можна. Не хотілось було Скупинді ставити горілки, довго спорив, сперечав ся, — так громада присудила; нічого робить, повів у коршму і розперезав ся на те відро.

— Того дня вже й не бачили діда; на другий тільки у вечері прийшов до нас. Увійшов у хату такий смутний і сів собі мовчки. Дивимось на діда, — буцім і не він: якось схилив голову на гру-

ди і важко диха. „Що се з вами сталось діду”? питаю. — „Щось дуже голова болить і груди заложило”, одвітив, тай взяв ся обома руками за голову. „Чи не од учорашнього”? кажу. „Ні”, каже, „од завтрішнього”!... Що-дня завтра та завтра, та так і дожив до того завтра, що завтра треба вмирать! — Стали булі втішати діда — так куди! ще й розсердивсь. „Чорт батька зна що розкажете”, каже: „хто не боїть ся смерти, кому вік обрид і ні для кого жити, той вже давно вмер!... Не бійсь, тоді як Ляхи хотіли мене з Гонтою четвертувать, то як не пильнували, а втік таки, бо ще жити хотілось; а літ з двадцять назад хоть-би восмерували, хоч-би одчинили двері тієї куні, де ми сиділи, то не зворохнув ся-б з місця”. — „Як же ви відтіля втікли”? питаю діда. Нехай, думаю собі, розкажує, то може забуде про свою хворобу. От він і став розказувать: „Посадили нас”, каже, „вісім чоловіка у башту, понабивали на ноги залізні кайдани, та ще й двері замурували; тільки й осталось у версі на самій башті одно віконце, в которе нам спускали що-дня глечик води і по скибці хліба; а біля того віконця стояв вартовий жовнір, дивив ся, що ми робимо. Здаєть ся, — як тут у біса втікти? А втікти-ж, бо хотілось ще пожить, хотілось ще одячить Ляхам за наше лихо!... Замолоду я був дуже проворний (не даром січовики прозивали мене швидким), такий цупкий, що чи на дерево, чи на який мур, скелю, то як кітка злізу. Здавало ся Ляхам — добре мене закували, та не догледіли того, що кайдани були просторі по моїх ногах; а як ще покрутив їх сюди-туди, та розправив свої кістки, то вони й злізли к бісу. Як

злізли, я й кажу моїм товаришам: „Ну, хлопці, теперички втік не втік, а побігти можна!” — „Де-ж ти будеш бігати”, питають: „тут у башті не розженеш ся, а у віконце не влізеш, високо, та й жовнір там стоїть й пильнує”. — „А буває”, кажу, „і лежить й спить! Коли вже на те піде, що Господь визволить нас звідсіля, то не то — один Лях, то й сто чортів не вдержать і не встерезуть”. До півночи чутно було, як вартові перекликалились, і на версі похажав жовнір, а там потрошки й затихло. От я, помолившись Богу, і подравсь вуглом до віконця. Де в стіні ямка, то там ногою упрусь; де виткнулась печина, то рукою хапаюсь, та так, помалесеньку, і добравсь до віконця. Зирк, як вовк ізза кошари: аж мій жовнір простяг ся до гори черевом і спить собі, як неживий. Видрапавсь я на башту, дивлюсь: біля жовніра лежить ратище і здоровенна сокира; от я, не довго думавши, ухопив її... як затоплю його по виску, раз, у друге, так тут його і чорти вхопили. Далі кинув товаришам сокиру, палаш, ратище і сам спустивсь у башту. Духом порозбивали кайдани, пробили цеглу в дверях, тай дали драпака через річку в ліс”. — Оттак розказує дід, а йому поставили вечерю і пива принесли (покійник був дуже ласий до пива), так до нічого-ж і не доторкнув ся: покоштував тільки пива, то й не пив: „гірке”, каже. Не довго й сидів: Галя послала йому на печі, от він зараз і ліг.

— На другий день неначе йому полекшало; зрана трошки походив, а за обідом і за ложку не взявсь. Як стало смеркати ся, попросив він, щоб йому на лавці послали, і увесь вечір і ніч лежав як в огні, щось розказував, а часом розмовляв з

своєю жінкою і з дітьми, неначе вони стояли перед його очима. В середу у ранці теж йому полекшало, опять устав. А тут, як почули люди, що дід занедужав, зо всього села понаходили прощать ся з ним. Кланяють ся йому до землі, цілують йому руки, ноги, а він од них одсовуєть ся, та белькотить: „Цур дурні! подуріли, дітки!... Чого се ви міні кланяєтесь? Я-ж увесь свій вік був з вами рівний! Кланяйтесь одному Богови милосердному”!... З кожним розмовляв, кожному яке небудь веселе слово сказав. Вже ми подумали, чи не одужав старий, — так у вечері знов його скрутило. В четвер вже не вставав, а в п'ятницю його запричастили, — думали, що вмре: дуже було йому важко. Галя не відходила од його, і до плащаниці не ходила. В суботу раненько наш дід знов одужав; одкрив очи та й пита: „який сьогодня день”? — „Субота”, кажем. — „Субота”! скрикнув: „так іще раз на своєму віку почую, як заспівають Христос воскрес”! Далі зняв з грудей мідний хрестик, підізвав до себе Галю та й каже: „Добра моя дитино! Отсим хрестиком благословила мене мати на довголіття, а я тебе благословляю і на щасливу долю. Нехай вона так тебе шанує, як мати свою дитину, щоб ти хати своєї не покидала і діточок своїх не ховала. Є в мене ще й другий хрест, важкий, дуже важкий, — сього нікому не зоставлю, візьму його з собою і на той сьвіт; сим хрестом, як ключем, одімкну я собі врата в царство небесне”... Слухаючі діда гірко плакали, а особливо Галя — так і обливала його руки сльозами. Та подивіть ся вона й тепер плаче!

Я глянув на Галю, вона усміхнулась до своєї дитинки, а сама рукавом утирала сльози.

— Глянувши на наші хлипаня, — знов почав хазяїн, — дід і каже: „Не плачте, дітки; коли-б ви знали, як мені легенько на душі, то-б од радости сьміялись”!... Тут повносили паски і папушники, що напекли ік празнику, а дід побачивши й каже: „Не буду вже я завтра з вами розговлять ся, розговієть ся моя душа на тім сьвіті”! І багато ще дечого розказував, так всего не згадаєш.

— Оттак розговорював та й заснув, і проспав аж до вечора. Пізенько вже, як діянія почали, прокинув ся він та й пита: „Чи не благовістили до утрени”? — „Ні”, кажем, „ще рано”. Знов розгорів ся, та менше проти вчорашнього, тільки якось важче став дихать. Лежить, лежить і схопить ся, та й забубонить: „благовістять, благовістять”!... Оттак кілька раз схоплював ся: усе здавалось, що дзвонять до утрени. Аж тут і справді почули благовість. „Ну”, каже, „дітки, тепер несіть мене до церкви, бо сам не дійду”! От ми положили його на коц та й послали. Хотіли були у церкву унести, так не схотів. „Посадіть мене”, каже, „біля дверей”. Посадили, піддержують його, з одного боку моя жінка, з другого Галя. А тут зібралось того народу, кругом діда обступили і в церкву не йдуть. Далі, як дочитались до Христа, пішла процесія кругом церкви. Звісно, обійшли три рази і стали біля дверей. От піп і возгласив: „Христос воскрес”! а дід в отвіт: „воістинну воскрес”! Тільки засьпівали дяки, і попхались за попом у церкву, а дід до своєї жінки: „Кумо”, каже, „давай сьвічку: будемо вмирать”!... Ухопив ту сьвічку, схилив ся на груди Галі, та й оддав Богу

душу... Такн почув як засьпівалн: Христос воскрес!...

— Понесли діда живого, а принесли мертвого. Усякому хотїлось хоч трошки пронести його, аж былись хапаючись за коц. На четвертий день поховали діда; всі дні народ не одходив од хати, неначе яке гульбище було; не ходили і в коршму, ні на качелі, — тут і гуляли, діда згадуючи. А похорони, як би ви побачили, які бучні були: і панів так не ховають. Зо всего села нанесли усякої провизії, трунків, грошей!... Ховали діда як козака: за труною несли ратище, фузю, вели коня; а як упускали у яму, то стріляли з мушкрів і рушниць.

*

Вечор був тихий, теплий, ми й пішли на кладовище поклонить ся дідовій могилці. З далека побачив я на горі кладовище, оточене високими вербами і тополями. По середині, ізза вітей вікових лиц, виглядувала убога церковця. Ми ввійшли у похилену браму під повіткою і пройшовши кілька ступнів по дорозі, опинились біля високого хреста. Тут була могила Кіндрата Тарасовича, з боків обложена дерном, а по середині, на грядочці, розрослись чорнобривчки, конвалія, а кручені паничі оплутались кругом хреста і дрались аж до самого верху.

— Хто се насїяв квіток? — спитав я.

— А кому-ж більш, як не Галі, — одвітив хазяїн.

— Сього року не я одна сїяла, — обїзвалась Галя: — і Кіндратко помагав (так звали її хлоп-

чка), їй же Богу правда! Бачить, що я загібаю, — воно собі теж рученятами загібає!...

— Галя притулила дитину до серця і стала її цілувати.

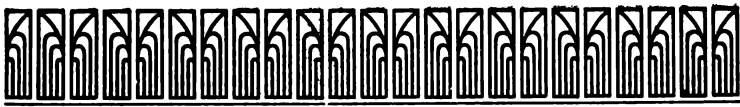
Ми посідали біля могилки діда, та й стали згадувать, який то він був веселий та втішний. Згадали не одно його оповіданє, не одну його штукерію, і дуже сьміялись.

— Оттак, як бачите, — каже хазяїн: — прийдемо сюди, на дідову могилу, і плачемо і сьміємось. Вічна йому память!... Е, побачили-б ви, що тут дієть ся на великдень!... Ми поминаємо діда у той день, у которий він Богу душу віддав, а опріч того, на самий великдень після служби, усі миряне сходять ся сюди на кладовище, і христосуєм ся з дідом. Декотрі то тут біля могилки і розговляють ся і гуляють; буває так, що у коршмі менше людей як на кладовищі. Люди кажуть, що весело було живим жить з дідом, а як умер, то й мертвим весело з ним лежать.

Прощаючись з дідовою могилкою, у кожного тремтіли на очах сльози, а у Галі покотились вони, неначе порвалась нитка жемчужного наміста.

Слухаючи, що розказували хазяїни про помпники діда, і глянувши на сльози і жаль добрих людей, якось весело зробилось у мене на серці.

„Не сирота той”, подумав я, „кого Бог наділив чулим серцем і теплою душею. Наплодять вони тому чоловікови добрих діл, як добрих діточок, — буде кому доглядіть і втішить на старість, буде кому і після смерти справить по йому добрі поминки”.

Дні нашої слави і недолі.

2-го лютого.

Наша Україна за справою Хмельницького вивільнилася з шляхотської неволі і у місті Переяславі 1654 р. злучила ся з Москвою. Тоді доперва Поляки перелякали ся, що втерляли Україну і хотіли помирити ся з Хмельницьким. Та сей відправив польських послів з нічим. Тимчасом через Україну почала ся війна Польщі з Москвою. Полковник Богун вів борбу на Поділю в той спосіб, що заманював польське військо чимраз глибоше на Україну. Між Ставищами і Охматовим прийшло до великої битви поміж польськими військами і Хмельницьким. Поляки були в перевазі і козакам приходило ся дуже тяжко. Та в останній хвилині, коли вже здавало ся, що Поляки вийдуть побідниками, вдарив нечаяно на них з заду Богун з своїми козаками і сим смілим нападом розбив цілковито польське військо. Ся славна перемога стала ся 2-го лютого 1655-го року.

4-го лютого.

Анархія та безголове в розледащій Польщі дійшли до краю. Скористали з того сусідні держави і в 1772-ім році Австрія, Росія та Пруси забрали сумежні до їх держав польські провінції. Та в обкромній вже Польщі так не було ладу. І тоді наступив так званий другий поділ Польщі 4-го лютого 1793-го року. Він о стільки є звязаний з судьбою нашого народа, що тоді Росія забрала під свою власть Волинь і Поділе.

6-го лютого.

Було се тоді, коли на нашій Україні по смерти Хмельницького панувала „Руїна”: правобережна оставала під кормпою Польщи, а лівобережна з Запорожем була в злуці з Московою. Впобрікам польської шляхти на правобережній Україні не було кінця. І ось правобічне козацтво під гетьманом Самусем підняло ся війною і розбіло на прах польське військо під Бердичовом. Та люто прийшло ся заплатити правобережній Україні за ту першу побіду. Польський Гетьман, Сєнявський з великою силою рушив на правобічну Україну, а гори трунів і ріки крови значили його шлях. Про кого знали, що він брав участь в повстаню Самуся, того серед пекольних мук карали смертю; кого-ж тільки підозрівали о се, то тому відрізували ліве ухо. Як пише літопись, обрізано ухо 70.000 людям. Не бачучи иншої ради правобічний гетьман, Самусь, удав ся до гетьмана Мазепи, який оставав під начальною властю Москви гетьманом на лівобережній Україні, і дня 6-го лютого 1704 року віддав йому свої

гетьманські клейноти. І тоді самотнім оборонцем народних прав на правобережній Україні остав Семен Палій. Та про нього і про його діла поговоримо при иншій нагоді.

22-го лютого.

Се найславніший день в життю нашого народу у новій вітчизні, за морем. Того дня мине якраз 20 літ, як основано найсильнішу до тепер та і під кожним зглядом найбільше заслужену організацію серед американських Русинів-Українців: Руський Народний Союз. Про се, як заложено Р. Н. Союз, пише о. Нестор Дмитрів в календарі Р. Н. Союзу на 1914 рік так:*) „В річницю уродин Вашингтона відбулись перші збори „Р. Н. Союзу”.

В руській церкві в Шамокін о 9-ій годині рано зійшли ся руські сьвященники, делегати руських братств і патріоти Русини зі всіх сторін. О. Т. Обушкевич відправив Службу Божу, а шамокінський хор сьпівав чудесно під проводом д-ра Сіменовича. В гарно прибраній руській гали, по відсьпіванню „Царю небесний”, забрав перший слово о. А. Полянський і в патріотичній промові обяснив ціль „Р. Н. Союзу” і „тоє добро, яке руський нарід в Америці буде з него мати”.

Предсідателем зборів вибрано о. А. Полянського, секретарем д-ра Сіменовича.

Вибрано провізоричний уряд.

Опісля запали слідуочі ухвали:

1) Вибраний уряд має сповнити свої обовязки до слідуочого „Головного Собранія”, себто до

*) В скороченю — Прим. Ред. Original from
Digitized by Google UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

І. Головної Конвенції, котру назначено опять в Шамокін на день 30. мая 1894 р. і там мало потвердити ся вибраних урядників або вибрати нових. 2) Кожде братство приналежне до „Союза” обовязане заложити у себе читальню. О. Ал. Товт обіцяв спроводити власним коштом дві тисячки книжок для будучих читалень, а о. Гр. Грушка зобовязав ся послати читальням даром „Свободу”. 3) Ухвалено яка має бути печать „Р. Н. Союза”, а якіб відзнаки мали бути, полишено рішеню І. Конвенції. Кождий член „Союза” получить красну грамоту, і статут”.

Заложивши „Руський Народний Союз”, тямучі люди не дармували, а доказом того його нинішний розріст і сила.

•

,

•

,